

Razvijanje likovne apreciacije s srednješolci

Znanstveni članek

UDK 373.5.015.31:7

KLJUČNE BESEDE: likovna apreciacija, gimnazija, sporočilnost likovnega dela, doživljanje likovne umetnine

POVZETEK – Spoznavanje večplastnosti likovnega dela je predmet načrtovanja in vrednotenja pri likovni vzgoji in osnova za razvijanje likovne apreciacije. Pri likovni apreciaciji se učenci srečajo s percipiranjem in recipiranjem, torej vrednotenjem in ponotranjanjem umetniških del. V empirični kvalitativni raziskavi smo preverjali način razvijanja likovne apreciacije skozi sedem posameznih korakov. Dijaki prvega letnika gimnazije so izbrano umetniško delo J. R. Gerade opazovali in svoja spoznanja zapisovali. Sistematično usmerjanje pozornosti dijakov in vse bolj subtilna likovna percepcija je pri dijakih izzvala emocionalne reakcije. Kvalitativna analiza zapisov je potrdila ustreznost takšnega pristopa, ki je večini dijakov pomagal do adekvatnega doživljanja umetnine in do njene lastne interpretacije.

Scientific paper

UDC 373.5.015.31:7

KEYWORDS: art appreciation, grammar school, expressiveness of a work of art, experiencing a work of art

ABSTRACT – Getting to know the multilayered nature of a work of art is subject to planning and evaluation in visual arts education and the basis for developing art appreciation. In art appreciation, students are introduced to perception and reception, i.e. evaluation and internalisation of artwork. We conducted a qualitative empirical study to verify the manner of developing art appreciation through seven individual steps. First-year grammar school students inspected a chosen work by J. R. Gerada and noted down their realisations. Systematic direction of the students' attention and the increasingly subtle art perception evoked emotional reactions in students. The qualitative analysis of their notes confirmed the appropriateness of such an approach that helped the majority of students to adequately experience the work of art and to come to their own interpretation.

1. Uvod

Sodobna likovna vzgoja bi morala temeljiti na razvijanju produktivnih in receptivnih likovnih sposobnosti. K slednjemu sodi tudi likovna apreciacija, kjer se dijaki srečajo s percipiranjem in recipiranjem, torej vrednotenjem in ponotranjanjem umetniških del. Razvijanje likovne apreciacije temelji na razvijanju čim bolj subtilne percepcije umetniškega dela. Dijaki se ob tem usposablajo, da umetniško delo vidijo, ga razumejo in v njem uživajo.

Pri delu v šoli se izogibamo intelektualnemu vrednotenju, opazovanje slike naj bo doživetje, ki nas "pritegne, da pobliže pogledamo, nas zapelje v preteklost, v prihodnost, prestavi v drugi svet, da nas emocionalno napade, pri čemer so ob tem sprožena čustva tako različna in mnogovrstna kot opazovalec sam" (Bertscheit, 2001, str. 10). Proces recepcije je subjektivno pogojen, je individualen in dinamičen, saj si recipi-

enti likovno delo tolmačijo in interpretirajo adekvatno s svojimi predstavami (Awe, 2001). Tudi proces recepcije umetniških del kot element apreciacije ima ustvarjalni karakter (Duh, 2004). Lastne predstave so povezane z asociacijami, ki se pri likovni vzgoji kažejo kot samoumeven način razmišljanja predvsem zato, "ker se kot komponenta kreativne likovne dejavnosti nanašajo neposredno na predmet likovna vzgoja in na njegovo receptivno, produktivno in refleksivno obdelavo" (Seumel, 2001, str. 8).

Cilj razvijanja likovne apreciacije je v tem, da dijaki na nekaj eksemplarnih delih prepoznajo kompleksne povezave, ki tvorijo likovno delo (Schütz, 2002). S tem si pridobivajo estetske izkušnje, ki spodbujajo in zahtevajo čutne, emocionalne in kognitivne kompetence. Lahko bi rekli, da estetske izkušnje sledijo lastnemu dojemanju in premišljeni predelavi doživetega. Razvijanje sposobnosti takšnega percipiranja je verjetno najpomembnejša faza pri razvijanju apreciacije. Raziskava pri osnovnošolcih (Duh in sod., 2012) je pokazala, da imajo le-ti višje razvite perceptivne kot receptivne sposobnosti, njihove apreciativne sposobnosti pa so na povprečni ravni. Opazovanje in sprejemanje umetniških del in s tem razvijanje likovne apreciacije gre skozi več faz. Paganayeva (1993) pri razvijanju apreciacije navaja štiri faze, in sicer:

- ☐ zaznavanje likovnega dela z vsemi čutili,
- ☐ sproščanje čustev,
- ☐ pretvarjanje slik v jezik po vtisu, ki ga je pustila slika pri učencu in
- ☐ delovanje.

Skupina avtorjev (Anderson, 1988; Clark, 1960; Feldman, 1987; Jones, 1986) v programu za opazovanje umetniških del s srednješolci opisuje sedem posameznih korakov oziroma faz:

- ☐ priprava za opazovanje,
- ☐ prvi vtis,
- ☐ opis,
- ☐ analiza,
- ☐ interpretacija,
- ☐ informacije iz ozadja in
- ☐ poučno mnenje, ki je najvišja reflektivna aktivnost, v kateri pridejo učenci do nekaterih zaključkov o delu (Arts Education, 1996, Viewing Art Works).

Slednja je bila tudi osnova za načrtovanje in izvedbo naše raziskave.

2. Metode

Namen empirične raziskave je bil preverjanje uspešnosti načina predstavitve umetniškega likovnega dela dijakom. Ob spoznanju, da lahko dijaki na isto umetniško delo različno reagirajo, je pomembno, kako jim je umetniško delo predstavljeno.

Postopki predstavitve umetniških del morajo biti dovolj elastični, da se lahko prilagodijo različnim umetninam in različnim osebnostim opazovalcev. Na tak način lahko uspešno razvijamo likovno apreciacijo.

Cilj empirične raziskave je bil poiskati način vrednotenja umetniških del, ki bo prešel od percepcije umetnine do njene recepcije in ponotranjanja, torej poiskati uspešen način za razvijanje likovne apreciacije.

V empirični raziskavi smo si postavili več *raziskovalnih vprašanj*, in sicer splošna deskriptivna ter specifično eksplikativna raziskovalna vprašanja.

Splošna deskriptivna raziskovalna vprašanja:

- ☐ Kako bodo dijaki spoznavali in doživljali predstavljeno umetnino?
- ☐ Ali bo prvi vtis dijakov o predstavljeni umetnini pozitiven?
- ☐ Ali bodo dijaki pozitivno sprejeli predstavljeno umetnino, ko jo bodo bolje spoznali?
- ☐ Ali se bodo dijaki naučili opazovati umetniško delo, ga zaznavati, sprejemati in ponotranjiti ter svoje občutke tudi ubesediti?

Specifično eksplikativno raziskovalno vprašanje:

- ☐ Zanima nas predvsem sprememba med prvim vtisom in končnim mnenjem o umetnini.

V kvalitativni empirični raziskavi, za katero je značilna interpretativna paradigma, smo uporabili *študijo primera*.

Relevanten *namenski vzorec* za empirično raziskavo je predstavljalo 30 dijakov; od tega 13 moških (43,3%) in 17 žensk (56,7%) prvega letnika II. gimnazije Maribor. Izbrali smo namensko vzorčenje, saj je bila v ospredju informiranost posameznika, ki je v procesu izobraževanja o proučevani temi. Raziskavo smo izvedli v šolskem letu 2011/2012.

Raziskovalni instrumentarij tvorita predstavitveni program (Microsoft PowerPoint) in opazovalni protokol (list formata A4 z generalijami, navodili in opornimi točkami za zapis). Predstavitveni program obsega 69 ekranskih slik s fotografijami umetniškega dela Jorgea Rodrigueza Gerade in osnovnimi informacijami o umetniku in njegovem delu.

V prvi etapi je v projekcijo vključen kratek film o umetnikovem delu, v zadnji etapi so v projekcijo vključeni dva kratka in en nekoliko daljši film s predstavitvami umetnikovih del. Ekranske slike si sledijo v časovni frekvenci treh sekund. Prikazovanje zaslonskih slik s pisnimi informacijami je daljše, da lahko udeleženci v raziskavi preberejo posredovane informacije. Po etapah (2., 3., 4., 5. in 7.) imajo udeleženci dovolj časa, da v opazovalne protokole zapišejo svoja razmišljanja.

Slika 1: Jorge Rodriguez Gerada ob ustvarjanju risbe na fasadi občine Šiška (fotografiji A in B) ter risba z ogljem na fasadi (fotografija C); vse fotografije so bile posnete 13. oktobra 2009

V raziskavi smo uporabili idiografski pristop, kjer smo spremljali razvoj posameznih elementov proučevane situacije (Vogrinc, 2008). Raziskovanje je potekalo v sedmih etapah, kjer so dijaki sistematično in poglobljeno spoznavali določeno umetniško delo, umetnika, avtorja dela in dobili širši vpogled v njegovo umetniško produkcijo. Za raziskavo smo kot samostojno tehniko zbiranja podatkov izbrali analizo dokumentov, ki je nevsiljiva in nereaktivna. Dokumente predstavljajo pisna gradiva (observacijski listi), ki so jih dijaki izpolnjevali v posameznih fazah raziskave.

Priprava

V fazi priprave na ogled umetniškega dela smo dijake seznanili z nekaj osnovnimi podatki o poteku opazovanja umetniškega dela, jim razdelili opazovalne protokole in jih opozorili, da je opazovanje proces raziskovanja.

Prvi vtis

Dijaki so preko predstavitvenega programa (Microsoft PowerPoint) sistematično pridobivali podatke o umetniškem delu Jorgea Rodrigueza Gerade. Prva zaslonska slika jih je nagovorila, da naj dobro opazujejo predstavljeno umetniško delo, saj je opazovanje proces raziskovanja. Izvedeli so, da si bodo ogledali likovno umetnino, ki je nastala v Ljubljani na fasadi občine Šiška v mesecu oktobru leta 2009. Pred ogledom kratkega filma (6:55 minute), ki prikazuje umetnika pri delu, je sledilo navodilo: "Dobro opazuj umetnino!" Nato se je v razmiku 3 sekund zvrstilo 9 zaslonskih slik s fotografijami, posnetimi 13. oktobra 2009. Na zadnji zaslonski sliki tega dijaki zvedo, da je mednarodno priznan ameriški umetnik španskega rodu Jorge Rodriguez Gerada

z ogljem na steno zgradbe upravne enote Šiška narisal skoraj 16 metrov velik portret Ljubljančanke Tine. Nato so bili dijaki pozvani, da na kratko zapišejo svoj prvi vtis o umetniškem delu.

Opis

Ko so vsi dijaki zapis opravili, je sledilo nadaljevanje procesa raziskovanja in dobro opazovanje predstavljenega umetniškega dela. Dijakom je bilo predstavljenih 7 zaslonskih slik z 12 fotografijami, posnetimi 21. novembra 2009. Dijaki izvedo, da je Rodriguez Gerada znan prav po tem, da na stene zgradb v velemestih riše portrete neznanih meščanov, saj meni, da so prav ljudje tisti, ki ustvarjajo dušo mest. Njegove portrete, kakšnih 16 ali 17 jih je, pravi umetnik, lahko vidimo na stenah Barcelone, Sao Paula, Madrida, Granade in Buenos Airesa (Besedilo prirejeno po: ah, 2009). Na zadnji zaslonski sliki je ob fotografiji portreta na zgradbi občine Šiška datum 3. februar 2010 in poziv dijakom, naj na kratko opišejo predstavljeno umetnino. Sledil je kratek opis, kjer so se dijaki držali spoznanih dejstev.

Analiza

Po zapisu se je proces raziskovanja nadaljeval z ogledom fotografij umetnine, kjer so bili dijaki pozvani, da si le-to pogledajo pobliže. Prva zaslonska slika jih opozori, da so posnetki nastali v daljšem časovnem obdobju, in vpraša, ali kaj opazijo. Sledi 8 zaslonskih slik s fotografijami umetnine, posnetih 3. februarja 2010, in 5 zaslonskih slik s 7 fotografijami, posnetimi 8. septembra 2010. Na zadnji zaslonski sliki je ob portretu zapisano, da se je umetnik že pred prihodom v Ljubljano odločil, da bo tokrat narisal Ljubljančanko, staro od 20 do 30 let. "Ko sem sedel v kavarno Kina Šiška, je bila Tina tista, ki me je postregla. Bila je prva oseba, ki sem jo srečal, in odločil sem se, da narišem njo," je zapisana umetnikova razlaga (Besedilo prirejeno po: ah, 2009). Sledi poziv dijakom, da poskušajo analizirati umetniško delo. V pomoč so jim bili opazovalni listi s sledečimi opornimi točkami: Skušaj ugotoviti, kaj je umetnik storil, da je dosegel določene učinke. Kaj na delu pritegne tvojo pozornost? Ali najdeš kakšne povezave med stvarmi, ki si jih opisal v prejšnji fazi? Kakšne kvalitete ima to umetniško delo?

Interpretacija

Proces raziskovanja se nadaljuje in dijaki spoznavajo še nekaj dejstev, in sicer najprej nekaj novejših fotografij umetniškega dela. Sledijo 4 zaslonske slike z 8 fotografijami umetnine, posnetimi 16. decembra 2011. Ob zadnji zaslonski sliki dijaki izvedo, da je portret dolg 16 metrov in širok dobrih 7 metrov. Izvedo, da je umetnik risal portret dobrih pet dni in ob tem porabil približno 300 kosov oglja. Predstavljena je tudi umetnikova izjava: "Čeprav je bilo risanje naporno, saj sem zadnje dni delal ob zelo nizkih temperaturah, tudi 12 ur na dan, sem s sliko izjemno zadovoljen." (Besedilo prirejeno po: ah, 2009). Z vprašanjem: Kaj misliš, o čem govori to umetniško delo?" so bili dijaki pozvani k interpretaciji umetniškega dela. Pri interpretaciji so

jim bile v pomoč naslednje oporne točke: Poskušaj ugotoviti, kaj želi to umetniško delo sporočiti. Kaj je tema umetniškega dela? O čem delo govori? Zakaj je umetnik ustvaril to delo? Kaj delo pomeni? Kakšen je umetnikov pogled na svet?

Informacije iz ozadja

Proces raziskovanja se nadaljuje in dijaki dobijo še nekaj informacij o umetniku in njegovem delu. Preko zaslonskih slik dijaki izvedo, da je umetnik prišel v Slovenijo na povabilo *MOTE*, Muzeja začasnih umetnosti, nekakšnega svetovnega muzeja brez sten, katerega razstavnici eksponati so prav takšne slike na zgradbah. Približno 7000 evrov stroškov za prevoz, nastanitev in oglje ter risalne pripomočke sta v največji meri pokrila Mestna občina Ljubljana in ministrstvo za kulturo. Nadalje izvedo, da ima Geradin projekt vsaj dve omembe vredni konotaciji: Prva je umetniška kakovost izdelave te ogromne risbe, saj je risanje z ogljem tako velike podobe od tako blizu precej negotovo. Drugo pa je uporaba oglja kot risarskega materiala. Ker je oglje samo po sebi neobstoječe, se bo s časom izpiralo iz fasade. Tako se bo tudi umetniško delo spreminjalo, dokler ne bo popolnoma izginilo. V tej ideji prepoznamo tudi del ekološke zavesti (Bartolj, 2009). Ta del zapisa je na zaslonski sliki z dvema fotografijama, ki sta bili posneti v časovnem razmiku več kot dve leti.

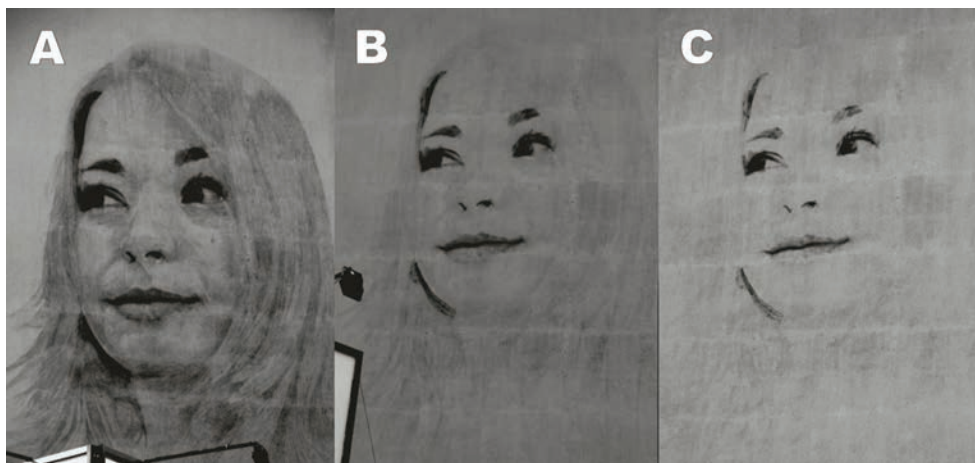
Nato so bile dijakom preko 8 zaslonskih slik predstavljene fotografije umetniškega projekta *The Urban Analogies* (Španija, 2002), ki so bile tudi razstavljene v Centru urbane kulture Kina Šiška meseca oktobra leta 2009 in dva kratka filma (24 in 58 sekund), ki prikazujeta njegovo delo. Sledile so še tri zaslonske slike s predstavitev umetnikovih večjih projektov in nekoliko daljši film (7:30 minut) ustvarjanja v projektu *Identity* (Maria) iz leta 2004, ki odlično predstavi umetniški credo umetnika. Dijaki so bili pozvani, da na kratko zapišejo svoje mnenje o umetnici, ki jo je v Ljubljani ustvaril Jorge Rodriguez Gerada.

Poučno mnenje

Sledil je zapis končnega mnenja. Tudi tukaj so bile dijakom v pomoč podane naslednje oporne točke: So tvoje misli in občutki drugačni kot ob prvem vtisu? Če je temu tako, kako so se spremenili. Kaj je privedlo do te spremembe? Če do spremembe ni prišlo, kako lahko sedaj razložiš svojo prvo reakcijo? Boš o tem delu še razmišljal? Misliš, da ti bo kasneje še kaj prišlo na misel? Si se o tem delu naučil karkoli, kar bi lahko veljalo tudi za tvoje likovno delo ali za razmišljanje?

Za interpretacijo smo analizirali zapise dijakov in poiskali sporočilo teh zapisov z vidika avtorja tega zapisa po v okvirjih objektivne hermenevtike (Peez, 2006). V raziskavi smo preverili vse štiri kriterije za ugotavljanje kakovosti dokumentov, kot so: avtentičnost, poznavanje nastanka dokumenta, sporočilnost in razumljivost, ter ugotovili, da naša pisna gradiva popolnoma ustrezajo vsem zahtevam. V kvalitativni raziskavi smo sledili etičnosti v vseh njenih vidikih, in sicer: prostovoljnost sodelovanja v raziskavi, informiranje o raziskavi, varovanje identitete posameznika, zaupnost in zasebnost ter spoštovanje resnice.

Slika 2: Risba J. R. Gerade skozi čas (slika A posneta 21. novembra 2009; slika B posneta 8. septembra 2010; slika C posneta 24. julija 2012)

3. Rezultati in interpretacija

Vsi udeleženci v raziskavi so v svoje opazovalne protokole zapisovali svoja občutja ob pozornem opazovanju in doživljanju umetnine v posameznih fazah ogleda umetnine in sistematičnega pridobivanja podatkov o njej. Svoja občutja in spoznanja so zapisovali po 2., 3., 4., 5. in 7. fazi predstavitve.

Od vseh dijakov, zajetih v raziskavo, je le ena dijakinja (dijakinja A) umetnikovo delo že videla, vsi ostali so se z njim srečali prvič. V nadaljevanju bomo naprej analizirali vtise te dijakinje, ki je po ogledu kratkega videa in prvega sklopa zaslonskih slik svoj prvi vtis zapisala takole:

(2) Ko sem videla umetnino, sem jo takoj prepoznala, saj sem jo v Ljubljani že videla. Sama slika mi predstavlja nekaj čistega, ljubeznivega, hkrati pa prav zaradi tega, ker z njo povezujem zelo lepe občutke, ki sem jih imela takrat, ko se jo videla, mi izžareva toploto. Hkrati pa me umetnina spominja na ljudi, s katerimi sem bila takrat, ko sem jo videla.

Iz zapisa lahko razberemo, da se je dijakinja odzvala na čustveni ravni. V prvi fazi je dijakinja likovno delo povezala z asociacijami, ki so se sprožile kot spomin na prvo srečanje s to umetnino. Manj pa je razmišljala o tem, kaj umetnina predstavlja, in poskušala razbrati sporočilo. Ustvarjalna in komunikacijska plast umetnine sta bila potisnjeni v ozadje, prevladala je čustvena reakcija na prvo srečanje.

Po ogledu naslednjega sklopa ekranskih slik istega umetniškega dela je dijakinja zapisala:

(3) Njegovo izhodišče je, da ustvarja prav ljudi, dušo mest. To je tudi on poskušal storiti s podobo deklice. Ker jo je narisal na steni stavbe v Šiški, lahko predvidevamo, da je v sliko želel ujeti Ljubljanko. Le-ta ima dolge lase. Za upodobitev oz. za njegov motiv je izbral naključno osebo.

Analiza zapisa pove, da je dijakinjo še vedno vznemirjalo okolje, in poveže portretiranko s krajem portreta. Na portretu jo pritegnejo dolgi lasje. Z asociacijami pride do bolj natančne zaznave motiva, torej se, kljub bolj čustveni reakciji na prikazano umetniško delo, postopoma posveča ikonološki plasti umetnine.

Sledil je ogled še nekaj novejših fotografij umetnine. Po ogledu tega sklopa zaslonskih slik, ki so predstavile še nekatere podatke o umetnini, je dijakinja zapisala analizo umetniškega dela, kjer je bilo na opazovalnem protokolu podanih nekaj opornih točk.

(4) Umetnik je seveda uporabil različna orodja in tako dosegel različne efekte, ki na nas seveda različno vplivajo. Na delu, ki sem ga videla, so moja pozornost najverjetneje najbolj pritegnile njene oči, ki so polne življenja. Menim, da je prav v njih umetnik ujel dušo, za katero je prepričan, da soustvarja mesto, tako kot vsi ostali. S tem dejstvom lahko povežemo torej podatke, ki sem jih zapisala v drugem vprašanju.

Iz analize lahko razberemo, da je dijakinja preusmerila svojo pozornost od obrobnih elementov k bistvu umetnine. Pridobljene informacije v tej fazi so pripomogle, da je globlje razmišljala o vlogi umetnine in njene umestitve v javni prostor. Opazovanje je pripeljalo do interakcije med dijakinjo A in umetniškim delom. V naslednji fazi so dijaki pridobili še nekaj informacij o umetnini in dijakinja A je umetnino interpretirala tako:

(5) Ob ogledu slik, ki so nastale tik ob času, v katerem je umetnik svoje delo končal, se od tistih, ki so bile posnete pred kratkim, razlikujejo. To opazimo predvsem v njihovi kvaliteti, saj so določene poteze zbledele in je slika po mojem mnenju popolnoma nova, saj ima mehkejša poteza in izraža nežnost.

Interpretacija kaže na osredotočenost na sporočilo, torej komunikacijsko plast umetniškega dela. Bledenje risbe dijakinja A prepozna bolj kot občutenje nežnosti kot pa minljivosti, torej povezava z bistvom izbire tehnike še ni v celoti prepoznana. Po pridobljenih dodatnih informacijah o umetniku in njegovem delu je dijakinja A zapisala svoje končno mnenje.

(7) Moje misli in občutki so se sedaj, ko imamo več informacij o samem umetniku, spremenili, vendar to le malo. Njegovo delo je zelo pritegnilo mojo pozornost, saj je njegova glavna misel, ideja za vsemi njegovimi deli minljivost, ta pa je človeška.

Iz zapisov lahko odgovorimo na splošna deskriptivna raziskovalna vprašanja. Dijakinja A je skozi pozorno opazovanje umetniškega dela in preko sistematičnega pridobivanja informacij o njem postopoma prešla od obrobnih vtisov k bistvu umetni-

škega dela. Prvotno ukvarjanje z okoljem je prešlo k ukvarjanju z bistvom. Specifično eksplikativno raziskovalno vprašanje je bilo, ali obstaja sprememba med prvim vtisom in končnim mnenjem o umetnini. Ugotavljamo, da se je to spremenilo, in to v pozitivno smer. Prvotni čutni dražljaji so se postopoma navezali neposredno na spomin, izkušnje, čustva in asociacije. Prvotni odziv na čustveni ravni je prešel na odzivanje na asociativni ravni. Ta se nanaša na asociacije, ki so se dekletu A porajala ob opazovanju in spoznavanju umetniškega dela. Ne glede na ustreznost razlage ob končnem mnenju, ki je vedno osebna in odvisna od lastnih asociacij in izkušenj, je razlika v sprejemanju umetnine očitna. Recipienti lahko preko asociativnega spomina vizualne informacije prepoznajo, primerjajo, interpretirajo in jih uvrstijo v svoj kompleksen pogled na svet. Dijakinja A je umetniško delo opazovala, sledila spremembam ter prepoznala in po svoje interpretirala sporočilo. Lahko zapišemo, da se je dijakinja A umetniško delo naučila opazovati, zaznavati, sprejemati in ponotranjiti in ne nazadnje svoje občutke tudi ubesediti.

Interpretirali bomo še razmišljanje dijaka (dijak B) istega razreda 1. letnika II. gimnazije Maribor. Dijak B je po ogledu kratkega videa in prvega sklopa zaslonskih slik svoj prvi vtis zapisal takole:

(2) Delo je zelo zanimivo, saj je umetnik uporabljal oglje. Slika je zelo lepa, vendar verjetno nima kakega globljega pomena, saj je na sliki le portret Ljubljancanke.

Prvi vtis dijaka B je dokaj površinski. Omeji se na analizo tehnološke plasti, prepozna oglje kot material in pove, da je slika lepa. V portretu ne prepozna globljega pomena. Dijak se ni potrudil in razmisлил o sporočilnosti risbe tako velikih dimenzij. Tudi pri njem sta bili pri prvem vtisu ustvarjalna in komunikacijska plast umetnine potisnjeni v ozadje. Po ogledu naslednjega sklopa ekranskih slik istega umetniškega dela je dijak B zapisal:

(3) Ljubljancanka na sliki je prebivalka mesta, skupaj s someščani "gradijo" mesto. Predstavlja to, da so za mesto pomembni tudi ljudje (delavci, prebivalci, ...).

Če zapisano analiziramo, vidimo, da se je dijak B v tej fazi opazovanja umetnine ukvarjal s projekcijo družbenega položaja v umetniškem delu, torej s sociološko plastjo likovnega dela. Dijak predstavljeno umetniškovo izjavo, da so prav ljudje tisti, ki ustvarjajo dušo mest, reinterpretira in poenostavi. Ugotavljamo, da tudi po drugem sklopu predstavitve dijak še vedno ne percipira bistvenih elementov likovnega dela, ne prepozna ustvarjalne in komunikacijske plasti tega likovnega dela.

Po ogledu naslednjega sklopa zaslonskih slik z nekaj novejšimi fotografijami umetnine in predstavitevijo še nekaterih podatkov o umetnini je dijak B zapisal analizo umetniškega dela. V opazovalnem protokolu je bilo za analizo podanih nekaj opornih točk.

(4) Pozornost vsekakor pritegne to, da je narisal človeka, ki ga je kot prvega spoznal. Povezave med prejšnjimi in to fazo je vsekakor ta, da so ljudje duše mesta ter da je delo oz. objekt (ženska) narisana z zanimivim nasmeškom.

Iz dijakovega zapisa po tretji fazi predstavitve lahko razberemo, da je dijak svojo pozornost preusmeril na izhodišče umetnikovega dela. Na zadnji zaslonski sliki je prebral, na kakšen način je umetnik izbral svoj model. Tokrat ga je pritegnil portret, natančneje nasmešek upodobljenega modela. V tem sklopu so bile predstavljene fotografije, posnete v daljšem časovnem obdobju skoraj enega leta. Dijakovo opazovanje lahko označimo za površinsko, saj razlike na podobi, ki so posledice časa, ni zaznal.

V naslednji fazi so dijaki pridobili še nekaj informacij o umetnici in videli še nekaj novejših fotografij. Dijak B je umetnino interpretiral tako:

(5) Torej, ker je slika risana z ogljem, posledično tudi blede. Verjetno je s tem tudi poskušal prikazati minljivost, staranje. Umetnik gleda na svet tako, da niso pomembni ljudje na visokih položajih, ampak tudi ljudje na manj pomembnih. Vendar je vse minljivo, kakor tudi ta slika, in bo posledično čez čas zbledela.

Tokratna interpretacija umetniškega dela po peti fazi predstavitve kaže na nekoliko večjo osredotočenost na sporočilo, torej komunikacijsko plast umetniškega dela. Bledenje risbe je dijak B prepoznal in ga povezal s staranjem, z minljivostjo. Kljub vsemu pa se dijak na umetnino še vedno odziva bolj na intelektualni ravni in ga ta del, torej sociološka plast umetnine, še vedno miselno okupira. Z izborom modela poveže ljudi na pomembnih in manj pomembnih položajih in postavi tezo o njihovi minljivosti. Verjetno so ga k temu privedle tudi asociacije, povezane z našo znamenito fresko Mrtvaški ples v Hrastovljah.

Zadnji predstavitveni sklop je dijakom posredoval dodatne informacije o umetniku in njegovem delu. Dijak B je tako zapisal svoje končno mnenje.

(7) Torej sedaj lahko zapišem, da ima to delo globlji pomen, saj sčasoma izginja, tako da lahko povzamem, da ima tudi življenje minljivost. To je to, kar je avtor tudi hotel s temi risbami. Ob tem delu sem se naučil, da lahko ima tudi najbolj preprosta risba globlji pomen.

Iz končnega mnenja dijaka B lahko razberemo, da je postopno opazovanje in poglobljanje v umetniško delo dijaka pripeljalo do popolne recepcije umetnine. V raziskavi nas je zanimalo, kako bodo dijaki spoznavali in doživljali predstavljeno umetnino (splošno deskriptivno raziskovalno vprašanje). Iz zapisov na opazovalnem protokolu dijaka B razberemo, da ga je sistematično pridobivanje informacij o umetniku in umetnici peljalo od obrobnosti do bistva. Razlaga ob končnem mnenju, ki je vedno osebna in odvisna od lastnih asociacij in izkušenj, je pri dijaku B precej drugačna od prvega vtisa. Sprememba med prvim vtisom in končnim mnenjem o umetnici, ki smo jo spremljali kot specifično eksplikativno raziskovalno vprašanje, je pri dijaku več kot očitna. Prvotno pasivnost brez prepoznavanja, kot je zapisal globljega pomena risbe, je spremenil in zapisal, da lahko ima tudi najbolj preprosta risba globlji pomen.

Dijakov prvotni odziv je bil na čustveni ravni z močno izraženo socialno noto in je šele po peti fazi predstavitve prešel na odzivanje na asociativni ravni. Izkušnje, spomin in asociacije, ki so se dijaku B porajale ob opazovanju in spoznavanju umetniškega dela in jih lahko razberemo z zapisa, so verjetno povezane s predhodnim

znanjem iz umetnostne zgodovine. Dijak je preko asociativnega spomina prepoznal vizualne informacije in jih primerjal ter interpretiral po svoje. Ugotavljamo, da se je dijak B naučil opazovati umetniško delo, ga zaznavati, sprejemati in ponotranjiti umetnino. Svoje občutke je tudi ubesedil.

V nadaljevanju bomo preko zapisov spremljali mnenja še dveh dijakov, dekleta (dijakinja C) in fanta (dijak D). Zaradi omejitve prostora bomo predstavili in analizirali le njun zapis prvega vtisa in končnega mnenja.

Po ogledu kratkega videa in prvega sklopa zaslonskih slik je dijakinja C svoj prvi vtis zapisala takole:

(2) Zdi se mi, da je umetnik zelo dober slikar in zna realistično prikazati ženski obraz, vendar me sama risba ni tako navdušila. Sam motiv se mi zdi veliko preveč vsakdanji, risba pa na meni ni pustila kakih globljih občutenj. Cenim pa to, da je človek delo opravljal v težkih pogojih (na stojalu na veliki višini) in da si je končno risbo težko prav predstavljati na taki kratki razdalji.

Iz zapisanega spoznamo, da so dijakinjo pritegnili le težavnejši pogoji, v katerih je umetnik ustvarjal svoje delo. Likovno delo je doživela kot nekaj vsakdanjega, torej nič posebnega. Pri prvem srečanju z umetniškim delom se je dijakinja odzvala na intelektualni ravni, analitično je spremljala avtorjev ustvarjalni postopek (video v prvem sklopu zaslonskih slik) in prišla do zaključka, da je delo sicer korektno in glede na pogoje, v katerih je nastajalo, tudi dobro. Odziva na čustveni ravni v zapisu ni zaznali. Omeji se na mnenje, da je slikar v likovni interpretaciji ženskega obraza kakovosten.

Po ogledu naslednjih sklopov ekranskih slik in po sistematičnem pridobivanju informacij in poglobljanju v umetniško delo je dijakinja C kot končno mnenje zapisala:

(7) Moje mnenje se je ob gledanju posnetkov, ki so mi koncept dela podrobneje razložili, vseeno spremenilo. Če vidiš samo golo delo brez podlage za njim, ne čutiš z delom. Zdaj se mi zdi, da ima to delo veliko večjo umetniško vrednost, kot sem mislila, saj izraža slikarjevo miselnost, vizijo in čustva. Mislim, da bom o delu kasneje še razmišljala, saj mi je zanimivo, kako človek temu ustvarjanju posveti celo življenje.

Med splošnimi deskriptivnimi raziskovalnimi vprašanji nas je zanimal tudi prvi vtis ob predstavitvi umetniškega dela. Ugotavljamo, da je bil le-ta pozitiven, čeprav se je dijakinja C bolj posvečala kakovosti upodobitve motiva in težavnim pogojem dela. Nadalje iz zapisanega spoznamo, da je končno mnenje dijakinje C precej drugačno kot ob prvem srečanju z umetniškim delom. Pozorno opazovanje umetniškega dela in sistematično pridobivanje informacij o njem je dijakinjo C pripeljalo k bistvu umetniškega dela. V risbi prepozna umetniško vrednost, saj se po prvotnem zapažanju obrobnosti tokrat odziva na čustveni ravni ter v risbi zazna vizijo in čustva. Tako lahko odgovorimo na specifično eksplikativno raziskovalno vprašanje, kjer nas je zanimala sprememba med prvim vtisom in končnim mnenjem o umetnini. Ugotavljamo, da se je to spremenilo, in to v pozitivno smer. Prvotni čutni dražljaji so se

postopoma navezali neposredno na spomin, izkušnje, čustva in asociacije. Zapišemo lahko, da se je dijakinja C naučila opazovati umetniško delo, ga zaznavati, sprejemati in ponotranjiti ter svoje občutke tudi ubesediti.

Po ogledu prvega sklopa predstavitve umetnine Jorgea Rodrigueza Gerade, ki je vseboval kratek video in 9 zaslonskih slik, je dijak (dijak D) svoj prvi vtis zapisal takole:

(2) Zanimiva slika, ki pa po mojem mnenju ne sodi na to stavbo sredi mesta. Takšna slika bi bila bolj ustrezna na kakšnem planinskem domu, sredi gor. Ne vem, kaj predstavlja to, da se nahaja sredi mesta.

Prvi vtis dijaka D je dokaj splošen. Bolj kot s samo risbo, njeno kakovostjo in vsebino, torej s sporočilom, se dijak ukvarja z ustreznostjo njene umestitve v prostor. Ugotavlja, da takšna podoba ne sodi v urbani prostor in ne prepozna njenega namena. Prvi stik z umetnino dijaku D ne razkrije sporočilnosti risbe velikih dimenzij v mestnem okolju. Ustvarjalna in komunikacijska plast umetnine sta bili pri prvem stiku z umetnino pri dijaku D potisnjeni v ozadje. Ugotavljamo, da je bil odziv dijaka D ob prvem stiku z umetnino na formalni intelektualni ravni, saj se je omejil le formalno analizo umetniškega dela in še to le z vidika umestitve v prostor.

Po ogledu naslednjih štirih sklopov ekranskih slik s fotografijami umetniškega dela in videoposnetkih avtorjevih drugih del ter po sistematičnem pridobivanju informacij je dijak D kot končno mnenje zapisal:

(7) Bolj mi je všeč kot na začetku, saj smo videli tudi ostale umetnine, ki so mi bolj všeč. Spoznal sem nov način likovne umetnosti.

V raziskavi nas je med splošnimi deskriptivnimi raziskovalnimi vprašanji zanimal tudi prvi vtis dijakov ob predstavitvi umetniškega dela. Ugotavljamo, da je bil ta pri dijaku D nekako indiferenten in omejen na sodbo, da je sicer zanimivo umetniško delo postavljeno v neustrezno okolje. Po ogledu vseh sklopov predstavitve je prvotno ukvarjanje z ustreznostjo okolja, v katerega je umeščena umetnina, prešlo k ukvarjanju z bistvom. Zapis sicer ni obsežen, a razberemo lahko, da je spoznavanje širšega umetniškega opusa, ki ga je ustvaril Jorge Rodriguez Gerada, spremenilo prvotno stališče in dijak to tudi eksplicitno zapiše. Odzivi sicer ostajajo pretežno na formalni intelektualni ravni, a se ob sprejemanju, odobravanju umetniškega dela kaže tudi čustvena reakcija kot spoznavanje in razumevanje novih načinov v likovni umetnosti. Dejstvo je, da je apreciacija sposobnost, ki je dostopna vsakemu, četudi ne v enaki meri, in da je to sposobnost, ki jo je v šoli potrebno in možno razvijati ter jo učenec sistematično približevati. Ali obstaja sprememba med prvim vtisom in končnim mnenjem o umetnini, je bilo naše specifično eksplikativno raziskovalno vprašanje. Ugotavljamo, da sprememba obstaja, saj je dijak izrazito spremenil svoje končno mnenje glede na prvi vtis ob srečanju z umetniškim delom. Tudi dijak D se je naučil umetniško delo opazovati, zaznavati, sprejemati in ponotranjiti. Čeprav dokaj skopo je svoje občutke tudi ubesediti.

Podobne spremembe so zaznali še pri več dijakinjah in dijakih tega razreda. Iz končnih mnenj večine sledi, da jih je umetniško delo prepričalo, da so ga doživeli in do njega vzpostavili pozitiven odnos. Le v dveh primerih, pri enem dekletu in enem fantu, smo zaznali negativen odnos do predstavljenega dela.

4. Sklep

Razvijanje likovne apreciacije, ki je del splošnih sposobnosti, temelji na razvijanju čim bolj subtilne percepcije umetniškega dela. "Percept je produkt zaznane slike na eni strani in predstavnim svetom opazovalca da drugi strani" pravi Berig in nadaljuje: "Zaznave, spomini, predstave, kulturno pogojeni dejavniki itd. oblikujejo percept, ki nastane v glavi." (Bering, 2001, str. 43). Tako pri opazovanju umetnine ni pomembno le tisto, kar dijak vidi, ampak predvsem, kaj s tem poveže. Pozornost dijakov je torej potrebno usmeriti na konkretne elemente in strukture likovnega dela. Nekatere plasti likovnega dela je mogoče dijakom približati lažje, druge težje, nekatere prej in druge kasneje, vsekakor pa ne istočasno. Pri tem je potrebno upoštevati starost dijakov in njihove izkušnje na področju likovne umetnosti.

Namen naše empirične raziskave je bil preverjanje uspešnosti načina predstavitve umetniškega likovnega dela dijakom. Želeli smo poiskati način vrednotenja umetniških del, ki bo prešel od percepcije umetnine do njene recepcije in ponotranjanja, torej poiskati uspešen način za razvijanje likovne apreciacije. Način prikazovanja umetnine, ki smo ga preverjali v naši empirični raziskavi, se je pokazal kot primeren, saj je pri veliki večini dijakov dosegel namen in pozitiven odziv.

Matjaž Duh, Ph.D.

Developing art appreciation in secondary school students

Contemporary art education should be based on developing productive and receptive art abilities. The latter also includes art appreciation, where students are introduced to perception and reception, i.e. evaluation and internalisation of artwork. School work avoids intellectual evaluation. The observance of a painting should be an experience that "draws us to look closer, takes us into the past or future or takes us into a different world, emotionally attacks us triggering emotions that are as different and diverse as the observer himself." (Bertscheit, 2001:10). The process of reception is subjectively conditioned, individual and dynamic, as the recipients interpret the artwork adequately to their notions (Awe, 2001). The process of an artwork's reception, as a component of appreciation, has a creative character (Duh, 2004). Our own notions are related to associations, which manifest themselves in art education as a self-evident way of thinking

(Seumel, 2001). The objective of developing art appreciation is for students to recognise complex connections that make up a work of art by using a few exemplary works (Schütz, 2002). Developing the ability of perception is probably the most important phase in developing appreciation. A study of primary school students (Duh, et al., 2012) has shown that these have a higher level of perceptive than receptive abilities. The observance and reception of artwork and thus the development of art appreciation go through different phases. In a programme for artwork observance for secondary school children, a group of authors (Anderson, 1988; Clark, 1960; Feldman, 1987; and Jones, 1986) describes seven steps or phases: preparation for viewing, first impression, description, analysis, interpretation, background information and informed judgement as a culminating reflective activity in which students come to some conclusions about the artwork (Arts Education, 1996, *Viewing Art Works*). The latter was also the basis for the planning and implementation of our study.

The qualitative study, which was implemented in the 2011/12 academic year, employed a case study. Thirty first-year students of the Maribor Grammar School (Slovenia) represented a relevant study sample. We chose purposeful sampling, as emphasis was placed on how much an individual knew about the studied topic. The instruments used comprise the presentation programme with 69 screenshots of photographs and videos of the artwork and basic information about the artist and his work and the observation protocol. The students entered their thoughts in the observation protocol following individual steps (2, 3, 4, 5 and 7). The study took place in seven steps, where students systematically got to know the work or art and the artist, and obtained a broader insight into his artistic production. These steps were: preparation for viewing, first impression that gives students the opportunity to discover their first spontaneous reaction to a work of art, description that is evident as simple descriptions, analysis, where students try to figure out what the artist has done to achieve certain effects, interpretation, where the student's own perspectives, associations and experiences meet with the evidence found in the work of art, background information as a stage where students are encouraged to find out as much about the work and the artist as they can, informed judgement as a culminating reflective activity in which students come to some conclusions about the artwork.

The study addressed general descriptive research questions so as to learn how students get to know and experience the presented work of art. The specific explicative research question that was addressed was the change between the first impression and the final opinion about the work of art.

Of all the students included in the study, only one student (Student A) has already seen the artwork before, all others saw it for the first time. Due to lack of space, the continuation presents and analyses only the noted first impression and the final opinion of Student A. After seeing a short video and the first set of screenshots, Student A wrote the following about her first impression:

I immediately recognised the work of art after seeing it, as I have already seen it in Ljubljana. To me, the painting itself represents something pure and kind, and at the same time, as I associate it with the very good feelings that I experienced when seeing

it, it expresses warmth. At the same time, the work of art reminds me of people I was with when I saw it.

This shows that the student reacted on an emotional level. In the first phase, the student linked the work of art to associations that were triggered as a memory of seeing it for the first time. She did not think about what the work of art represented or tried to unveil its message. The creative and communicative layer of the work of art was pushed to the background and the emotional reaction to the first meeting prevailed. After seeing the next sets of screenshots and systematically obtaining information and in-depth understanding of the work of art, Student A wrote the following as her final opinion:

Now that we have more information about the artist himself, my thoughts and feelings have changed but only slightly. His work really drew my attention as his main thought or the idea behind each of his works is fleetingness, which is a human trait.

Careful observation led Student A from marginal impressions to the essence of the work of art. The initial dealing with the environment transitioned to dealing with the essence. The specific explicative research question was whether there was a change between the first impression and the final opinion on the work of art. It was established that the opinion changed in the positive direction. The initial sensory stimuli were gradually tied directly to memory, experiences, emotions and associations. The initial response on emotional level moved to responding on an associative level. Regardless of the appropriateness of the explanation included in the final opinion, which is always personal and dependent on one's own associations and experiences, the difference in the reception of artwork is obvious. Student A observed the work of art, followed the changes and recognised and in her own way interpreted the message. Student A learned to observe the work of art, to perceive it, accept and internalise it and put her feelings into words.

Similar changes were noted in the majority of students in the class. The final opinion of the majority of students shows that they have experienced the work of art and developed a positive attitude towards it. A negative attitude towards the presented work of art was noted only in two cases (one boy and one girl).

The development of art appreciation, which is part of general abilities, is based on developing as subtle perceptions of artwork as possible. What the student sees is not the only important thing when observing a work of art; it is especially important what he relates to it. Individual layers of artwork are easier to bring closer to students, others more difficult. With some, this happens sooner and with others later but definitively not at the same time.

The objective of our empirical study was to verify the success rate of the chosen method of presenting a work of art to students. It was established that the manner of presenting the work of art, which was verified in our empirical study, has proved to be appropriate, as it achieved its purpose and a positive response with the majority of students.

LITERATURA

1. Ah (2009). Tina na steni upravne enote Šiška – Novice. Dnevnik.si – torek, 20.10.2009. Pridobljeno dne 18.12.2011 s svetovnega spleta: <http://www.dnevnik.si/ljubljana/1042308295>.
2. Arts Education (1996). A Bibliography for the Secondary Level. Instructional Resources Unit; Curriculum and Instruction Branch; Saskatchewan Education (Up-2). Pridobljeno dne 6.7.2011 s svetovnega spleta: <http://www.sasked.gov.sk.ca/docs/artsed/visart102030/vavwaw.html>.
3. Awe, B. (2001). Ambivalentes Assoziieren; am Beispiel von Sally Manns fotografischem Werk. Kunst+Unterricht 253, str. 34–36. E. F. Verlag, GmbH.
4. Bartolj J. (2009). Zapisi: Slika na steni. Pridobljeno dne 3.1.2012 s svetovnega spleta: <http://blog.ognjisce.si/joze/2009/10/20/siska-slika>.
5. Bering K. (2001). Kunstvermittlung im kulturellen Kontext. Bilderfluten und kultureller Horizont. Kunst+Unterricht 253/2001, str. 43–45. E. F. Verlag, GmbH.
6. Bertscheit R. (2001). Bilder werden Erlebise. Mitreissenden methoden zur aktiven Bildbetrachtung in Schule und Museum. Verlag an der Ruhr.
7. Duh, M. (2004). Vrednotenje kot didaktični problem pri likovni vzgoji. Maribor, Pedagoška fakulteta.
8. Duh, M., Čagran, B., Huzjak, M. (2010). Quality and quantity of teaching art appreciation. Croatian Journal of Education. Vol. 14, No. 3, str. 625–655.
9. Paganay D. (1993). Sich Bildern Öffnen. Gedanken und anregungen zur Bildbetrachtung in der Grundschule (Teil 2) V: München, Grundschulmagazin H 1 str. 43–45.
10. Peez, G. (2006). Fotografien in pädagogischen Fallstudien. Sieben qualitativ-empirische Analyseverfahren zur ästhetischen Bildung. München, Kopaed.
11. Schütz, H.G. (2002). Kunst und Analyse der Betrachtung. Entwicklung und Gegenwart der Kunstrezeption zwischen Original und Medien. Hohengehren, Schneider Verlag.
12. Vogrinc, J. (2008). Kvalitativno raziskovanje na pedagoškem področju. Ljubljana, PEF.

Dr. Matjaž Duh (1957), izredni profesor za specialno didaktiko likovne umetnosti na Pedagoški fakulteti Univerze v Mariboru.

Naslov: Sadjarska ulica 15 b 2000 Maribor, Slovenija; Telefon: (+386) 02 251 36 26

E-mail: matjaz.duh@uni-mb.si